

УТИЦАЈ СЕМИЛИНГВИЗМА НА СЕМАНТИЧКИ РАЗВОЈ РОМСКЕ ДЕЦЕ МЛАЂЕГ ШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Виолета Несћоров

ПУ "Савски венац", Београд

У раду су приказани резултати који се односе на компарацију семантичког развоја код ромске и неромске деце млађе школског узраста у Србији. Испитаници су подељени у две групе, експерименталну групу коју су чинила деца ромске националности (N=42) и контролну групу коју су чинила деца неромске националности (N=39). На основу добијених резултата дошли смо до закључка да је код деце ромске националности ниже постигнуће на тестовима који испитују семантички развој, у односу на испитанике контролне групе. Такође, утврђено је да се лошији резултати на овим задацима доводе у везу са семингвизмом. Семингвизам има негативан утицај на шок језичког развоја ромске деце, што се одражава на њихово лошије когнитивно постигнуће, емоционални развој и на лошији друштвени положај чиме је отежана грађанска еманципација ове етничке заједнице.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Семантички развој, Роми, Билингвизам, Семингвизам

УВОД

Ромска деца, припадници наше најсиромашније националне мањине, јесу деца с посебним потребама, односно деца којој је потребна посебна друштвена подршка. Један од разлога због којих су ова деца сврстана у категорију деце с посебним потребама лежи и у њиховим slabим образовним постигнућима. Највећи број деце која су започела основно школовање школу напушта пре него што заврши четврти разред» (Уницеф, 2001).

Огроман број ромске деце никада не заврши основну школу. Нередовно похађање наставе, лоша школска постигнића и напуштање школе, представљају константе у образовању Рома у готово свим европским земљама. Неки од најчешће навођених разлога за овако лош образовни положај ромске популације су: екстремно низак социо-економски статус, недовољна припрема за школу кроз предшколске институције, недовољно развијене хигијенске, здравствене и радне навике, незаинтересованост и несарадљивост породице, недовољно познавање већинског језика, лоши услови за учење, недостатак књига на матерњем језику, недостатак наставника који знају ромски итд.

Тешкоће које прате говорно-језички развој код деце ромске националности у великој мери лимитирају дете у образовању и васпитању и захтевају посебан третман и подршку. Тако у пракси срећемо децу ромске националности којој је због семилингвизма говорно-језички развој ограничен.

Семилингвизам има врло значајан утицај на семантички развој ромске деце а самим тим и на ток језичког развоја ове деце. Последице тога се одражавају на развој ромске деце, на друштвени положај Рома и могућност њихове грађанске еманципације.

Процес инклузије Рома у друштво је спор и мукотрпан процес. Са једне стране су мере које спроводи друштво да се процес друштвене инклузије Рома успешно спроведе а са друге стране су фактори који коче инклузију ове националне мањине. Фактори који отежавају инклузију Рома у друштво су превасходно недовољно познавање српског језика, односно двострука полујезичност или семилингвизам. Непознавање језика ствара проблеме у образовању, чиме се стварају несагледиве последице.

Hansegard (1968) је дефинисао семилингвизам или полујезичност као функционисање на оба језика, а да право језичко знање није постигнуто ни на једном језику. Дете тада не влада компетентно ни матерњим ни другим језиком, па је и утицај семилингвизма на сазнајни развој негативан.

У овом раду смо желели да утврдимо који је утицај семилингвизма код ромске деце млађег школског узраста на семантички развој.

Семантички развој

Семантички развој подразумева сложени процес придруживања плана језичког садржаја језичком изразу. Семантика проучава план садржаја у језику, посебно значење речи и реченица, па се дели на:

лексичку и реченичку семантику. Језичко значење није целовита и стална категорија која би се дала лако утврдити него динамичко обележје употребе језика у говорним ситуацијама (Бугарски, 1996).

Речи временом мењају своје значење услед дејства разних чинилаца, па никако не треба замишљати да је значење једне речи дато једном за свагда; напротив, семантичке промене су део нормалне еволуције језика. Историјске промене по правилу не мењају из основа целокупно значење неке речи него захватају само поједине компоненте. Поред тога што имају своја појединачна значења, речи и међусобно стоје у разним врстама значењских односа

Хомонимија- појава постојања речи истих по гласовном склопу, често истих и у писању, а различитих по значењу; такве речи зову се хомоними. Пример сто (предмет и број).

Синонимија- појава постојања речи истог значења а различитог облика; такве речи зову се синоними.

Антонимија - појава постојања речи супротних по значењу; такве речи зову се антоними.

Метоними - речи које садрже пренесено значење, те се очекује да се оно препозна.

Хипонимија - појава сврставања речи хијерархијски устројене значењске класе са надређеним члановима (хиперонимима) и подређеним члановима (хипонимима). Таква је реч цвет, надређена речима ружа, лала и другима које означавају посебне врсте цвећа, јер их својим значењем обухвата.

Резултати већег броја истраживања показују да се прва реч јавља у првој години живота. У просечно развијеној говорној средини са нормалном стимулацијом, семантички развој детета је веома брз. У другој години живота просечан рецептивни речнички фонд износи 1000 речи а експресивни 250 речи. У шестој години рецептивни фонд износи 13000 речи, а експресивни 2500 речи (Templin, 1957). Scovel (1998) напомиње да после експанзије експресивног речника у шестој години вокабулар почиње да се сужава када дете има пасиван речник од око 14000 речи. Испитивања на млађем школском узрасту (Лукић, 1982) говоре да хиљаду најфреквентнијих речи покрива око 90 % укупног броја текућих речи.

Прва реч се и код монолингвалне и билингвалне деце јавља на приближно истом узрасту- око прве године. У две студије француско- енглеске билингвалне деце родитељи су потврдили да деца проговарају око прве године, понегде између шест и тринаест месеци и са просеком од 11- 12 месеци (Doyle, Champagne and Segalowitz, Nicoladis, 1995).

Билингвална и монолингвална деца имају речник од педесет речи на приближно истом узрасту. Nicoladis (1995) је дошао до резултата који говоре да пет од шест француско-енглеске билингвалне деце достиже речник од 50 речи између осамнаестог и двадесет првог месеца старости. Једно дете, од овог броја, достиже развојну границу са око 28 месеци и то су деца која ће касније бити подргнута говорно језичком третману.

Билингвална деца у просеку имају половину од речника у сваком језику као просечно монолингвално дете, најкасније до четврте године старости. Када се речник у оба језика појављује заједно величина тог пасивног речника билингвалне деце је иста или већа него код монолингвалне деце (Pearson, Fernandez and Oller, 1993; Nicoladis and Genesse, 1996).

Ови резултати показују да ту може бити когнитивни лимит у укупној величини дечјег речника барем у предшколском узрасту.

Билингвална деца понекад имају знање одређених речи у одређеној области на само једном језику, на пример речи које означавају боје могу бити прво научене на једном језику, а онда на другом језику (De Houwer, 1990).

Лексичко-семантички развој се наставља кроз школски период и траје током целог живота одрасле особе. За разлику од фонологије и граматике, он није завршен ни када деца уђу у тинејџерске године, јер увек има нових речи које треба научити. Проучавање семантичког развоја се не завршава на нивоу вокабулара; неопходно је посматрати: граматичке конструкције- на пример начин на који деца савлађују сложена кондиционална значења у ако-конструкцијама или узрочна значења «због тога», «тако» или «пошто». Деца у раном школском узрасту могу добро савладати граматичку оваквих конструкција, али и даље имају тешкоће са енкодирањем значења. Способност коришћења фигуративних израза и уочавања двоструких значења, такође се развијају после шесте године. Потпуно разумевање језичког садржаја, лексеме, основни је предуслов за проширивање и богаћење активног речника преко лексичких скупова.

Кашић (1996.) је испитивањем деце осмогодишњег и десетогодишњег узраста, преко анализе лексичких скупова, формираних око семантичког језгра појединих врста у оквиру отворене класе речи, утврдила да деца овог узраста у свом активном речнику увелико користе механизам, заједничко лексичко семантичко језгро именице и глагола + творбени обрасци деривације и композиције. Такође, исти аутор је утврдио да код великог броја деце на овом узрасту, још увек не постоји потпуно разумевање језичког садржаја одредбених речи

(бројеви, придевске заменице, придеви, прилози), а непотпуно разумевање језичког садржаја онемогућава коришћење поменутог механизма у богаћењу речника.

Развијеност језичке способности код деце, посебно се види у оквиру лексичког нивоа лексеме и то затворене класе речи. Кашић (1997.) истиче да на супрот отвореној класи речи којој припадају именице, глаголи, придеви, на специфичан начин бројеви чијем је језичком изразу придружен изванјезички садржај, постоји и затворена класа речи којој припадају оне врте речи чији су чланови строго уређени или бројем ограничени: заменице, предлози, везници, речцеи узвици.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ нашег истраживања је био да се испита утицај семинлингвизма код ромске деце млађег школског узраста на семантички развој.

Време и место истраживања

Истраживање је обављено у популацији деце млађег школског узраста у редовним основним школама у Београду. Прикупљање података о испитаницима обављено је током школске 2008/2009. године. За истраживање су одабране две београдске основне школе, ОШ "Сутјеска" и ОШ "Јован Дучић" које похађају у великом проценту деца ромске националности. Из ове две школе су формиране групе испитаника и експерименталне и контролне групе. Испитаници контролне групе су имали исте услове испитивања као и испитаници експерименталне групе.

Карактеристике узорка

Истраживање је спроведено на узорку од 79 испитаника, ученика првог и другог разреда основне школе, подељеном на експерименталну (42 испитаника) и контролну групу (37 испитаника).

Експерименталну групу чинили су ученици ромске националности, у чијим се породицама говоре и ромски и српски језик (семинлингвисти). Анкетирањем родитеља ученика експерименталне групе смо утврдили да сви испитаници експерименталне групе потичу, по њиховој процени, из породица са повољним социоекономским статусом. Све породице живе у кућама и становима, док ни једна породица не живи у нехигијенском насељу. Оба родитеља су запослена у 43% слу-

чајева, док је само један родитељ запослен у 57% случајева. Ситуација са оба незапослена родитеља је заступљена у 0% случајева. Просечан број деце у породици је: једно дете 9,5%, двоје деце 21,4%, троје деце 42,8% и четворо деце 23%, чиме се стичу услови за подмиривање потреба деце на школовању. Запослени родитељи углавном обављају делатности у предузећу јавне градске чистоће, продаје на пијацама, занатске делатности.

Захваљујући избору испитаника за узорак смо у експерименталној групи избегли утицај сиромаштва и културне депривације на когнитивни, интелектуални и говорно језички развој ромске деце.

Контролну групу су чинила деца српске националности чији је језик српски.

Инструментни истраживања

У истраживању смо користили следеће инструменте: *Лексичко-семантички шест* (Кашић, 1996,1998): *Субшест- хипонимија*, *Субшест- поређење*, *Субшест- метафорички пренос*, *Субшест- лексичко језро*, *Субшест- Семантичко поље и Семантички шест* (С.Владисављевић)

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Закључке о карактеристикама семантичког развоја доносимо на основу постигнућа испитаника на Семантичком тесту (Владисављевић, 1977) и субтестова Хипонимија, Поређење, Метафорички пренос и Семантичко поље Лексичко семантичког теста (Кашић, 1996,1998).

Постигнуће испитаника две групе на појединачним ајтемима Семантичког теста приказано је у табелама 1, 2, 3 и 4.

На субтесту Хомоними се од испитаника очекује да продукује што већи број одговора на задати ајтем, па му се потом обрачунава укупан број тачних одговора за сваки ајтем појединачно и као укупно постигнуће просек тачних одговора на свим ајтемима заједно. Постигнуће испитаника обе групе приказано је у Табели 1, заједно са резултатаима анализе варијансе.

Табела 1 Просечан број тачних одговора на субтесту Хомоними Семантичкој шестна испитаника експерименталне и контролне групе и резу

АЈТЕМИ	Експериментална група					Контролна група					Резултати АНОВА-е	
	Н	АС	СД	мин.	макс.	Н	АС	СД	мин.	макс.	F	p
СУД	42	,33	,477	0	1	37	1,05	,705	0	2	28,899	,000
СТО	42	,86	,647	0	2	37	2,03	,799	1	3	51,675	,000
КОШ	42	,76	,431	0	1	37	,97	,164	0	1	7,854	,006
ПОЛ	42	,05	,216	0	1	37	1,05	,848	0	2	55,194	,000
ВРЕМЕ	42	,67	,612	0	2	37	1,43	,555	0	2	33,625	,000
БРАНА	42	,07	,261	0	1	37	,65	,857	0	3	17,272	,000
ПОЛИТИКА	42	,12	,328	0	1	37	,68	,475	0	1	37,505	,000
БОРБА	42	,71	,457	0	1	37	1,05	,229	1	2	16,711	,000
НАДА	42	,33	,477	0	1	37	1,70	,463	1	2	166,456	,000
ЗЕМЉА	42	,67	,526	0	2	37	1,70	,571	1	3	70,493	,000
<i>Укупно</i>	42	,46	,243	,00	1,10	37	1,23	,344	,60	1,80	136,210	,000

Како се види из претходне табеле, испитаници контролне групе имају статистички значајно виши просечан број тачних одговора на ајтемима појединачно и на тесту у целини. Они у просеку наводе 1,23 речи, док је просек за испитанике експерименталне групе далеко нижи ,46, и указује на изузетно ниску продукцију тачних одговора на ово субтесту. На субтесту Антоними за сваки ајтем постоји само један тачан одговор, па се одговори испитаника за сваки оцењују нулом или јединицом у зависности од њихове тачности. Укупно постигнуће испитаника на тесту је збир броја тачних одговора. У табели 2 је приказано постигнуће обе групе испитаника заједно са резултатима провере статистичке значајности разлике у њиховом постигнућу (Chi-квадрат тест и АНОВА).

И на овом субтесту испитаници контролне групе имају статистички значајно боље постигнуће, односно статистички значајно виши проценат деце из контролне групе наводи тачне одговоре, на свим осим на ајтему број 9 (сетва). Ово можемо објаснити тиме да је појам сетве у данашњем времену и градској средини деци непознат, односно на овом узрасту деца још увек нису упозната са појмом сетве.

Табела 2 Број и проценат испитаника експерименталне и контролне групе који дају тачне одговоре на појединачним ајтемима на субтесту Антоними Семантичкој шестиа и резултати Хи-квадрат шестиа и АНОВА-е

АЈТЕМ	Експериментална група		Контролна група		Резултати Хи-квадрат теста					
	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	²	Df	p			
ЖИВОТ	4	9,5	36	97,3	60,629	1	,000			
ЗДРАВЉЕ	16	30,2	37	100,0	34,141	1	,000			
СРЕЂА	18	42,9	37	100,0	30,369	1	,000			
УЛАЗ	5	11,9	28	75,7	32,889	1	,000			
ДАН	25	59,5	37	100,0	19,083	1	,000			
ЈУТРО	6	14,3	28	75,7	30,240	1	,000			
МЛАДОСТ	20	47,6	26	97,3	23,523	1	,000			
МУШКАРАЦ	25	59,5	37	100,0	19,083	1	,000			
СЕТВА	1	2,4	3	8,1	1,342	1	,247			
ЉУБАВ	8	19,0	33	89,2	38,767	1	,000			
Укупно	Експериментална група				Контролна група				Резултати АНОВА-е	
	<i>AC</i> ¹	<i>сд</i>	<i>мин.</i>	<i>макс.</i>	<i>AC</i>	<i>сд</i>	<i>мин.</i>	<i>макс.</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
	3,05	2,337	0	8	8,43	1,015	6	10	168,283	,000

Разлика у укупном скору на овом субтесту је статистички значајна у корист испитаника контролне групе (табела 2).

Слично, као на субтесту Хомоними, на субтесту Синоними се оцењује продукција тачних одговора испитаника на задате ајтеме, па је и принцип оцењивања одговора истоветан. Постигнућа испитаника обе групе приказана су у табели 3.

Испитаници експерименталне групе наводе и статистички значајно мањи број тачних одговора на свим ајтемима субтеста Синоними, осим код првог ајтема (врт), где је постигнуће испитаника контролне групе једнако ниско. Овде се може пратити како се деца постепено приближавају правом изразу па се за реч врт као синоним углавном чује зоолошки врт, док је прави одговор башта или повртњак дало врло мало деце. Због конкретног начина мишљења, деца почињу да набрајају различите речи, које чине садржај појма, односно разлажу и конкретизују га, свдећи га на ниво представа, уместо да пруже сасвим другачији израз, али који у суштини значи исто што и реч- подстицај.

Оцењивање субтеста Метоними исто је као код субтеста Хомоними. Резултати испитаника обе групе приказани су у табели 4.

¹ За сваког испитаника је обрачунат укупни скор на овом субтесту на основу броја тачних одговора, па је дата вредност у ствари просечан укупин скор на тесту свих испитаника.

**Табела 3 Просечан број тачних одговора на субјексту
Синоними Семантичкој шестиа исцртаника експерименталне
и контролне групе и резултати АНОВА-е**

АЈТЕМИ	Експериментална група					Контролна група					Резултати АНОВА-е	
	Н	АС	СД	мин.	макс.	Н	АС	СД	мин.	макс.	F	p
ВРТ	42	,02	,154	0	1	37	,11	,393	0	2	1,645	,204
СОБА	42	,07	,261	0	1	37	,43	,502	0	1	16,634	,000
ДОМ	42	,33	,526	0	2	37	1,00	,471	0	2	34,820	,000
МЕТА	42	,07	,261	0	1	37	,65	,753	0	3	21,736	,000
САТ	42	,17	,377	0	1	37	,81	,397	0	1	54,606	,000
БАК	42	,24	,431	0	1	37	,95	,229	0	1	79,795	,000
ИСТРАЖИВАЧ	42	,07	,261	0	1	37	,73	,450	0	1	65,099	,000
ПУТ	42	,24	,431	0	1	37	,97	,164	0	1	95,203	,000
ДИВОТА	42	,12	,328	0	1	37	,73	,450	0	1	48,271	,000
СНАГА	42	,29	,457	0	1	37	,97	,164	0	1	74,956	,000
<i>Укључно</i>	42	,16	,175	,00	,70	37	,74	,216	,30	1,30	169,094	,000

**Табела 4 Број и проценти исцртаника експерименталне и
контролне групе који дају тачне одговоре на појединачним
ајтемима на субјексту Мешини Семантичкој шестиа
и резултати Хи-квадрат шестиа и АНОВА-е**

АЈТЕМ	Експериментална група		Контролна група		Резултати Хи-квадрат теста					
	Н	%	Н	%	χ^2	Df	p			
ПУЖ	13	31,0	37	100,0	40,365	1	,000			
ЗЛАТО	5	11,9	31	83,8	40,974	1	,000			
ЗМИЈА	6	14,3	31	83,8	30,157	1	,000			
СРНА	2	4,8	7	18,9	3,906	1	,052			
ЦВЕТ	11	26,2	31	83,8	26,204	1	,000			
КАП	5	11,9	9	24,3	2,081	1	,126			
ВАШАР	4	9,5	23	62,2	24,228	1	,000			
ЛИСИЦА	4	9,5	37	100,0	64,503	1	,000			
СТЕНА	4	9,5	29	78,4	38,324	1	,000			
ЗЕЦ	7	16,7	36	97,3	51,559	1	,000			
<i>Укључно</i>	<i>Експериментална група</i>				<i>Контролна група</i>				<i>Резултати АНОВА-е</i>	
	АС	сд	мин.	макс.	АС	сд	мин.	макс.	F	p
	1,45	1,670	0	5	7,32	1,668	3	10	243,459	,000

Само код два ајтема, Срна и Кап, нема статистички значајне разлике у проценту испитанка који наводе тачан одговор у две групе. Просечно постигнуће испитаника контролне групе на субтесту у целини је, међутим, статистички значајно више (табела 4). Коначно, израчунати су и коефицијенти корелације између постигнућа на субтестовима Семантичког теста (табела 5). Све добијене корелације су високе и статистички значајне, и говоре о високој хомогености теста.

У табелама које следе приказани су резултати испитаника на субтестовима Лексичко семантичког теста. На субтесту Хипонимија од испитаника се очекује да за сваки пар речи наведе надређени појам, односно реч која се може употребити уместо обе. У зависности од квалитета, одговор испитаника се оцењује са 0, 1 или 2 поена. Резултати две групе на овом тесту приказани су у табели 6.

Табела 6 Просечан број поена на субтесту Хипонимија Лексичко семантичког теста испитаника експерименталне и контролне групе и резултати АНОВА-е

АЈТЕМИ	Експериментална група					Контролна група					Резултати АНОВА-е	
	Н	АС	СД	мин.	макс.	Н	АС	СД	мин.	макс.	F	p
Лептир, тигар	42	1,17	,986	0	2	37	2,00	,000	2	2	26,406	,000
Вид, слух	42	,05	,216	0	1	37	1,16	,928	0	2	57,134	,000
Срце, мозак	42	,02	,154	0	1	37	1,49	,804	0	2	133,797	,000
Љубав, мржња	42	,02	,154	0	1	37	1,30	,909	0	2	79,999	,000
Ружа, љубичица	42	1,38	,882	0	2	37	2,00	,000	2	2	18,193	,000
Скок, корак	42	,12	,395	0	2	37	,95	,880	0	2	30,197	,000
Читанка, буквар	42	1,57	,703	0	2	37	1,95	,329	0	2	8,787	,004
Причање, шапутање	42	,12	,395	0	2	37	1,32	,884	0	2	63,754	,000
Учионица, корак	42	,02	,154	0	1	37	1,00	,943	0	2	43,771	,000
Кијавица, жутица	42	,95	1,011	0	2	37	1,95	,329	0	2	32,649	,000
Укупно	42	5,43	2,733	1	13	37	15,11	3,857	7	20	168,573	,000

Постигнуће испитаника експерименталне групе је и на овом субтесту значајно ниже, и то на свим ајтемима појединачно и на тесту у целини. Испитаници контролне групе у просеку имају на овом тесту 15,11 од могућих 20 поена, док је просечан број поена ученика из експерименталне групе три пута нижи (5,43).

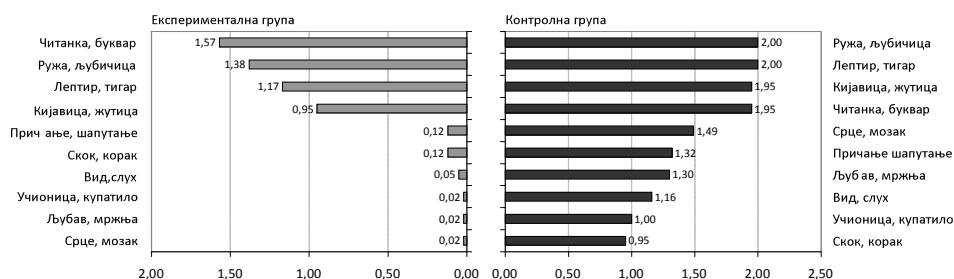

График 1 Просечан утицај испитаника експерименталне и контролне групе у ајтемима субтеста Хијонимија од највишег до најнижег

Ако се погледа график 1, још јасније се види какво је постигнуће на различитим ајтемима унутар сваке од група.

Ајтеми лептир, тигар, ружа, љубичица, читанка, буквар су конкретни појмови који се усвајају на ранијем узрасту и њихово усвајање је у значајно вези са свакодневним искуством и школским знањем. Испитаници контролне групе су супериорнији у решавању овог субтеста, док су испитаници експерименталне групе знатно лошијег постигнућа, посебно на ајтемима вид, слух, срце, мозак, учионица, купатило. То су речи које испитаници експерименталне групе, као што се види на графику 1, ретко користе. На субтесту Поређење Лексичко семантичког теста испитанику се поставља задатак да од два понуђена изабере израз који је у српском језику уобичајен, а његови се одговори бодују са 0 или 1 поеном.

У табели 7 приказана су просечна постигнућа испитаника експерименталне и контролне групе на овом тесту, и резултати анализе варијансе која је извршена у циљу поређења постигнућа ове две групе.

Анализа варијансе покажује да испитаници контролне групе имају статистички значајно више постигнуће од испитаника контролне како на појединачним ајтемима, тако и на тесту у целини. Важно је приметити да просечно постигнуће испитаника контролне групе на ајтемима 1, 2, 4 и 5 показује да су на овим ајтемима сви испитаници ове групе дали тачан одговор. Постигнуће испитаника експерименталне групе је нешто више на последња два ајтема теста.

Разлике у постигнућу на појединачним ајтемима субтеста Поређење могу се јасније видети на графику 2.

Табела 7 Просечан број поена на субтесту Поређење Лексичко семантичког теста испитаника експерименталне и контролне групе и резултати АНОВА-е

АЈТЕМИ	Експериментална група					Контролна група					Резултати АНОВА-е	
	Н	АС	СД	мин.	макс.	Н	АС	СД	мин.	макс.	F	p
Млад као пас Веран као пас	42	,62	,492	0	1	37	1,00	,000	1	1	22,193	,000
Вредан као мрав Бео као мрав	42	,60	,497	0	1	37	1,00	,000	1	1	24,523	,000
Паметан као море Дубок као море	42	,64	,485	0	1	37	,92	,277	0	1	9,309	,003
Висок као лептир Шарен као лептир	42	,83	,377	0	1	37	1,00	,000	1	1	7,213	,009
Нежан као мајка Зелен као мајка	42	,81	,397	0	1	37	1,00	,000	1	1	8,485	,005
Укупно	42	3,50	,917	2	5	37	4,92	,277	4	5	81,851	,000

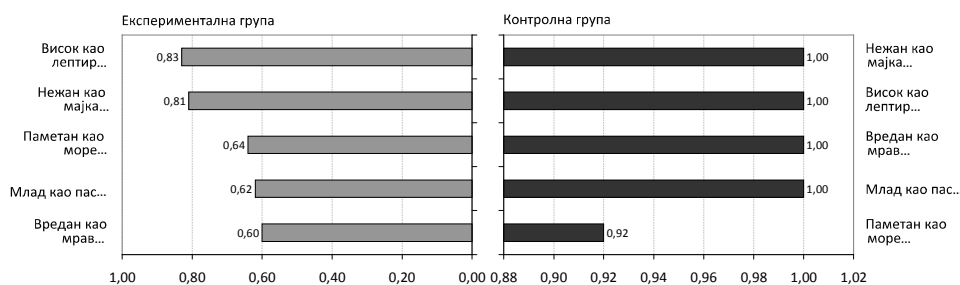

График 2 Просечан удео испитаника експерименталне и контролне групе у ајтемима субтеста Поређење од највишег до најнижег

На субтесту Метафорички пренос Лексичко семантичког теста испитаник има задатак да заокружи једну од три понуђене речи која има нешто заједничко са оном која је подвучена. Одговор испитаника се и на овом тесту бодује са 0 или 1 поеном у зависности од његове тачности.

Резултати испитаника експерименталне и контролне групе приказани су у табели 8.

Табела 8 Просечан број поена на субтесту Метифорички пренос Лексичко семантичког теста испитаника експерименталне и контролне групе и резултати АНОВА-е

АЈТЕМИ	Експериментална група					Контролна група					Резултати АНОВА-е	
	Н	АС	СД	мин.	макс.	Н	АС	СД	мин.	макс.	F	p
Бисер	42	,67	,477	0	1	37	,95	,229	0	1	10,524	,002
Језеро	42	,60	,497	0	1	37	,86	,347	0	1	7,624	,007
Мрак	42	,38	,492	0	1	37	,97	,164	0	1	48,803	,000
Глава	42	,83	,377	0	1	37	1,00	,000	1	1	7,213	,009
Ласта	42	,79	,415	0	1	37	1,00	,000	1	1	9,835	,002
Укупно	42	3,26	1,326	0	5	37	4,78	,534	3	5	42,580	,000

Резултати анализе варијансе (табела 8) показују да испитаници експерименталне групе на овом тесту имају статистички значајно ниже постигнуће, и на појединачним ајтемима и на тесту у целини. Најниже постигнуће је на ајтему број 3, док је нешто више на последња два ајтема (Глава и Ласта). Постигнуће испитаника контролне групе је прилично уједначено и готово сви испитаници дају исправне одговоре на ајтемима овог теста. Изузетак је једино ајтем Језеро где је просечно постигнуће нешто ниже.

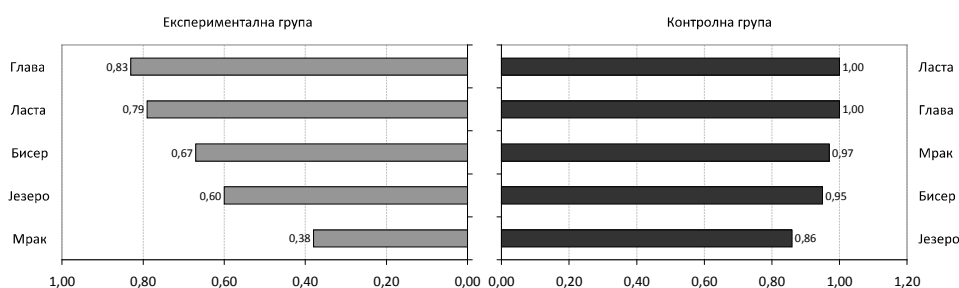

График 3 Просечан успех испитаника експерименталне и контролне групе у ајтемима субтеста Метифорички пренос од највишег ка најнижем

На графику 3 се могу јасније уочити мање разлике у структури постигнућа испитаника експерименталне и контролне групе. У обе групе највећу успешност испитаници имају на ајтемима Глава и Ласта, док се код осталих редослед успешности решавања разликује код две групе испитаника.

Да би одговорио на ајтеме субтеста Семантичко поље Лексичко семантичког теста испитаник треба да продукује што већи број лексема којима се именују лексеме задате у тесту. Одговори испитаника се класификују у категорије одговарајућих и неодговарајућих лексема и утврђује њихов број. Изузетно, у првом ајтему одговори испитаника би вају сврставани и у категорију „пуг.“

Просечан број одговарајућих и неодговарајућих лексема које наводе испитаници експерименталне и контролне групе на овом субтесту приказан је у табели 9.

Табела 9 Просечан број одговарајућих и неодговарајућих лексема испитаника експерименталне и контролне групе на задацима субтеста Семантичко поље

АЈТЕМИ		Експериментална група					Контролна група				
		Н	АС	СД	мин.	макс.	Н	АС	СД	мин.	макс.
РАД	ол	42	,26	,734	0	3	37	1,95	1,794	0	5
	џуџ	42	,88	1,041	0	3	37	1,24	1,892	0	6
	нл	42	,57	1,085	0	5		,89	1,760	0	6
БИЉКЕ	ол	42	2,21	1,389	0	5	37	6,68	1,617	4	10
	нл	42	,33	,612	0	2	37	,00	,000	0	0
ОСОБИНЕ	ол	42	,36	,906	0	4	37	4,00	1,732	1	9
	нл	42	,38	,795	0	3	37	,57	1,214	0	5
ОДЕЋА	ол	42	3,36	1,144	0	6	37	6,57	1,168	4	10
	нл	42	,14	,566	0	3	37	,16	,442	0	2
РОДБИНА	ол	42	3,40	2,013	0	7	37	7,59	1,536	5	10
	нл	42	,02	,154	0	1	37	,00	,000	0	0
Укупна оцена	ол	42	1,92	,731	,60	4,20	37	5,36	,839	4,00	7,00
	нл	42	,29	,370	,00	1,60	37	,32	,538	,00	2,20

Како се види из просечних вредности, постигнуће испитаника контролне групе је значајно више и на овом субтесту. Резултати анализе варијансе (табела 10) сведоче о томе да испитаници контролне групе дају статистичко значајно већи број одговарајућих лексема приликом одговарања на све ајтеме овог теста.

Табела 10 Статистичка значајност разлика у постојанућу експерименталне и контролне групе на субтесту Семантичко поље

АЈТЕМИ	ТИП ОДГОВОРА	Df	F	p
РАД	одговарајућа лексема	1	31,125	,000
	пут	1	1,148	,287
	неодговарајућа лексема	1	,973	,327
БИЉКЕ	одговарајућа лексема	1	174,084	,000
	неодговарајућа лексема	1	10,976	,001
ОСОБИНЕ	одговарајућа лексема	1	141,907	,000
	неодговарајућа лексема	1	,668	,416
ОДЕЋА	одговарајућа лексема	1	151,974	,000
	неодговарајућа лексема	1	,028	,868
РОДБИНА	одговарајућа лексема	1	105,918	,000
	неодговарајућа лексема	1	,880	,351
Укупна оцена	одговарајућа лексема	1	378,471	,000
	неодговарајућа лексема	1	,108	,743

Резултати истраживања су показали и следеће:

- у експерименталној групи ученици другог разреда имају статистички значајно више просечно постигнуће од ученика првог разреда на задатку у коме се од испитаника тражи да дају што већи број хомонима;
- у контролној групи испитаници другог разреда имају значајно више просечно постигнуће од ученика првог разреда на задацима навођења хомонима и синонима.

Након спроведеног истраживања и статистичке обраде података утврдили смо да испитаници контролне групе на семантичком тесту имају статистички значајно виши број тачних одговора на ајтемима појединачно и на тесту у целини. Испитаници експерименталне групе наводе и статистички значајно мањи број тачних одговора на свим ајтемима субтеста Синоними, Антоними, Хомоними и Метоними. Такође, просечно постигнуће испитаника контролне групе на Лексичко- семантичком тесту (субтесту Метафорички пренос, Хипонимија, Поређење и Семантичко поље) у целини је статистички значајно више.

ЗАКЉУЧАК

На основу добијених података компаративном анализом семантичких способности деце ромске националности и деце не ромске националности млађег школског узраста, може се извести следећи закључак и дати препоруке за унапређивање образовно васпитног рада са децом ромске националности:

Деца ромске националности имају тешкоће у способности сврставања лексема у подређене и надређене чланове. За њих су били лакши задаци са конкретним именицама, а лошије резултате су постигли на задацима који се односе на апстрактне именице. Деца ромске националности касније усвајају значења речи и могућност поређења, нису у стању да употребљавају речи којима се врши замена две глобално сличне представе „преносна употреба речи“, а њихов семантички ниво развијености је испод нивоа њихових вршњака неромске националности. Изражене су разлике у величини лексичких скупова формираних око одређене појмовне области, али и у величини формираног лексичког скупа код различитих врста речи у корист деце неромске националности. Такође, деца ромске националности су била лошија на тестовима синонима, хомонима, антонима и метонима.

Укључивањем деце ромске националности у вртић и предшколско васпитање и образовање ромско дете ће усвојити српски језик и стећи искуство и знање, због чега ће дете имати користи у смислу бољег успеха у основној и средњој школи. Ако се посматра још даље, захваљујући бољем успеху у образовању оствариће се и веће могућности за запошљавање, већу продуктивност и већи животни стандард. Захваљујући томе целокупно друштво има корист јер се избегава ризик да ромско дете, једног дана постане терет држави и буџету за пружање здравствених и социјалних услуга.

У раду са ромском децом млађег школског узраста врло је битна сарадња са родитељима, породицом, која може бити отежана због културних специфичности, недостатка образовања, сиромаштва, сиромаштва језика и других баријера. Могуће је да постоје ромска деца која поред непознавања језика имају друге проблеме који им отежавају учење, као што су сметње у учењу, сметње у развоју.

Успешна едукација ромске деце захтева тимски рад логопеда, лекара, психолога, педагога, наставника. Потребно је у систем образовања обавезно укључивати, како ромске дечаке, тако и девојчице. На овај начин у будућности се подиже статус ромских жена и умањује се неједнакост између полова. Укључивањем ромске деце у систем васпитања и

образовања се постиже већа друштвена праведност, а код саме деце се повећава самопоштовање и мотивација. Тиме Роми стичу способност боље и успешније друштвене комуникације, чиме ће и процес њихове инклузије у друштво бити успешнији. Значи, имплементација програма раног учења српског језика и образовање Рома ће дугорочно посматрано довести до велике користи не само за Роме, већ и за целокупно друштво. Развој љуског капитала, односно у овом случају образовање и инклузија Рома, треба да буде интегрални део стратегије наше земље.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ацковић, Д. (1993): Проблеми образована Рома. у: Мацура Милош и Александра Митровић (ур.) Друштвене промене и положај Рома, научни скуп, 10. и 11. децембра 1992, Зборник радова, Београд: Српска академија наука и уметности.
2. Благојевић-Шијаковић, М.М. (1993): Ставови студената о Ромима - широк осмех и златан зуб. у: Мацура Милош и Александра Митровић (ур.) Друштвене промене и положај Рома, научни скуп, 10. и 11. децембра 1992, Зборник радова, Београд: Српска академија наука и уметности, стр. 148-154.
3. Бојанин С., (1985): Неуропсихологија развојног доба и општи реедукативни метод. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
4. Bugarski, R. (1986): Jezik u društvu, Prosveta, Beograd.
5. Bugarski, R. (1993): Jezici, Matica srpska, Novi Sad.
6. Бугарски, Р. (1991): Увод у општу лингвистику, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
7. Белић, А. (1998): Општа лингвистика, ЗЗУИНС, Београд.
8. Белић, А. (1946): Савремени српскохрватски књижевни језик- други део: Наука о грађењу речи, Београд.
9. Виготски, Л. (1983): Мишљење и говор, Нолит, Београд.
10. Виготски, Л. (1987): Основи дефектологије, ЗУНС, Београд.
11. Владисављевић, С. (1977): Поремећаји говора у школске и предшколске деце, Савез друштава дефектолога Србије, Београд.
12. Владисављевић, С. (1997): Говор и језик, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
13. Vermeersch P. (2001): Advocacy Networks and Romani Politics in Central and Eastern Europe, *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 1-22.

14. Volterra, V., & Taeschner, T. (1978). The acquisition and development of language by bilingual children. *Journal of Child Language*, 5, 311- 326.
15. Genesee, F. (1987). *Learning through two languages: Studies of immersion and bilingual education*. Rowley, MA: Newbury House.
16. Голубовић, С.М., Јовановић-Симић, Н.Д. (2002): Двојезични говорни развој. *Нашава и васпитање*, вол. 51, бр. 1-2, стр. 18-24
17. Голубовић С: (1998): Клиничка логопедија II, Универзитет у Београду, Београд.
18. Голубовић, С. (2000): Дислексија, Универзитетска штампа, Београд.
19. Голубовић, С., Кашић, З. (2000): Сегментна и супraseгментна организованост говора и поремећај флуентности, Друштво дефектолога Југославије, БИГ штампа, Београд.
20. Голубовић, С. и група аутора (2005): Сметње у развоју код деце млађег школског узраста, Дефектолошки факултет, Београд.
21. Голубовић, С. и сарадници (2005): Сметње и поремећаји код деце ометене у развоју, Дефектолошки факултет, Београд.
22. Голубовић, С. (1997): Клиничка логопедија I, Дефектолошки факултет, Београд.
23. Etxeberria F. (2002): Education and Roma Children in the Basque Region of Spain, *Intercultural Education*, Vol. 13, No. 3, 291-304.
24. Jovanović- Simić, N., Golubović, S. (2002): Razvoj jezičkih sposobnosti kod dece sa jezičkim poremećajima, *Želnid*, Beograd.
25. Kašić, Z., Buljančević, M. (1995): Hiponimija u jeziku osmogodišnjaka i školski uspeh, *Beogradska defektološka škola*, Beograd.
26. Kašić, Z. (1996): Relacija semantičke podređenosti i nadređenosti u leksikonu osmogodišnjaka, *Srpski jezik*, Beograd.
27. Kašić, Z. (1998): Hiponimija u strukturi leksikona mentalno retardirane dece i dece normalne inteligencije, VI simpozijum- Kontrastivna jezička istraživanja, Novi Sad.
28. Kašić, Z. (1998): Postupnost uspostavljanja značenjskog odnosa hiponimije u dečjem leksikonu, *Beogradska defektološka škola*, Beograd.
29. Kašić, Z. (2002): Agramatična produkcija i semantička "zbrka" kod dece ranog školskog uzrasta, Istraživanja u defektologiji, Univerzitet u Beogradu, Defektološki fakultet, Centar za izdavačku delatnost- CIDD, Beograd.
30. Kangas, S. (1991): Bilingvizam, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd

31. Lanza, E. (1992). Can bilingual two-year-olds code-switch? *Journal of Child Language*, 19,633-658.
32. Lennenberg E. (1967): Biological foundation of language, Wiley and Sound, New York.
33. Lindholm- Leary, K., & Borsato, G. (2006): Academic achievement in F. Genesee, K., Lindholm- Leary, W. Saunders, & D. Christian (Eds.), *Educating English language learners: A syntesis of research evidence* (pp. 176-222)., New York, Cambridge University Press.
34. Николић, Н. (2007): Билингвизам- проблем или изазов за наставника, Педагогија, 62(2), 254-261.
35. Nicoladis E., Genesee F., (1997): Language Development in Preschool Bilingual Children, *Revue d'Orthophonie et d'Audiologie*, Vol. 21, No. 4.
36. Nicoladis, E., & Genesee, F. (1997): The role of parental input and language dominance in bilingual children's code-mixing. In E. Hughes, M. Hughes, & A. Greenhill (Eds.), *Proceedings of the 21st Annual Boston University Conference on Language Development* (pp. 422-432). Somerville, MA: Cascadilla Press.
37. Opre Roma: The education of Gypsy childhood in Europe (2002): Final Report. [www: opre.roma.uji.es](http://www.opre.roma.uji.es)
38. Cummins, J. (2000): *Language, power and pedagogy: bilingual children in the crossfire*, Clevedon, England: Multilingual Matters.

**THE INFLUENCE OF SEMI-LINGUALISM ON THE
SEMANTIC DEVELOPMENT OF ROMA CHILDREN
OF YOUNG SCHOOL-AGED CHILDREN**

VIOLETA NESTOROV

Preschool institution "Savski venac"

SUMMARY

The paper presents the results which pertain to a comparison of the semantic development of Roma and non-Roma children of young school-age in Serbia. The study sample was divided into two groups, an experimental group: that included children of Roma nationality (N=42), and a control group that included children of non-Roma nationality (N=39). On the basis of the results obtained, we reached the conclusion that the children of Roma nationality have lower test results when tested on their semantic development, in comparison to the children in the control group. Also, it was concluded that lower grades on these tests are in direct relationship with semi-lingualism. Semi-lingualism has a negative impact on the linguistic development of Roma children, which is reflected on their lower cognitive achievement; emotional development and degraded social position, which makes the civil emancipation of this ethnic community very difficult.

KEY WORDS: Semantic development, Roma, Bilingualism, Semi-lingualism